

Tarixçi alim Maarif Yusif oğlu Xalıqovun “Ömrün ağlı-qaralı zolaqları” (“Təknur”, 2018) adlı tarixi-etnoqrafik xarakterli ocherki deyərdim ki, bir alim-vətəndaş kimi onun öz doğma yurduna, doğma ailəsinə və öz anasının timsalında ümumilikdə ana haqqına olan mənəvi borcunu vermək hissinin ifadəsi olaraq qələmə alınmışdır. Əbəs yerə deyil ki, müəllif əsərin “Prolog” yerinə və yaxud ritorik sualların məngənəsində” adlandırdığı başlanğıçı belə başlayır:

“İnsan ömrünün müəyyən mərhələsinə çatanda istər-istəməz özü özünə hesabat verməli olur:

-Nə etmişəm? Nə etməliydim? Nə etməmişəm? Nələri etsəydim, daha yaxşı olardı?” (səh. 10).

Əslində Maarif müəllim bu suali oxuculara ünvanlamaqla yanaşı, həm də özünə verib, bu kitabı yazmağa qərar verirsə, bu, həm də elə onun özünün doğulduğu torpağına, elinə-obasına və ailəsinə olan övladlıq hesabati kimi anlaşla biler və o da təsadüfi deyil ki, ocherkdə bədii surət kimi verilmiş İsmayılin dilindən yenə deyilir ki:

“İsmayıll tez-tez özü özünə sual edirdi:-Yaşadığın ömür başqalarına nümunə ola bilərmi?

Əslində bu sualın cavabını o, özündə deyil, onu əhatə edən, günlərini onunla və onsuzaşyan yaxınlarının, dostlarının, qonşularının, onunla bir yerde işləmiş iş yoldaşlarının, onunla temasda olmuş insanların yaddaşında axtarırdı” (səh. 11).

Bəli, bu elə bir ritorik sualdır ki, onu insanın özünün verəcəyi cavabdan çox insanı əhatə eləyən insanların verəcəyi ümumi rəy tam və obyektiv cavablaşdırma bilər. Çünkü insanın xarakterizəsini onun yaxınları, ətrafi daha düzgün verib qiymətləndirə bilir. Bu mənada hər kəsi belə bir sual məşğul etməlidir və bu suala müsbət cavab almaq üçün özünün insanlığını səfərbər etməli, ailəyə və cəmiyyətə yararlı, faydalı övlad-vətəndaş olmaq duygusunu özündə formalasdırmalıdır. Əgər bu hiss oxuculara-insanlara yetərincə təlqin edilib aşılana bilsə, onda heç həyatda insan adına yaraşmayan hərəkət və əməllərlə də rastlaşmariq.

Mənalı ömrün hesabatı

Bir alim-yazar kimi Maarif Xalıqovun bu kitabdan oxucularına ilkin və əzəli tövsiyəsi də məhz bundan ibarətdir ki, elə əsəri də bu qayə üstündə başlamaqla oxucuların ruhunu da bu istiqamətdə kökləndirir: Ömrün ağlı-qaralı zolaqlarını məsuliyyətlə, şərəfle yaşamaq hər bir insanın daxilindən gələn sövq-təbii bir istək olmalıdır.

Kitabın adında əks olunan “ağlı-qaralı zolaqlar” ifadəsi isə ona işarə edir ki, həyat gecə və gündüzdən, bir sözlə, əksliklərdən, ziddiyətlərdən ibarət olduğu kimi, ömür də təbii ki, ağ günlərin və qara günlərin sistematik olaraq bir-birini əvəz etməsindən, qarışığından ibaretdir. Ömrün bu ağlı-qaralı günləri insanın sıfotinin qırışlarında da, saçlarına dən düşüb ağaranda isə ağ və qara saçların insanın başında rəngarəng ağ-qara zolaqları salmasında da ifadəsini tapır. Kitabın üz qabığında əks olunmuş Ana obrazının simvolik olaraq ağ və qara zolaqlarla haşiyələnmiş şəkildə verilməsi də məhz bu mənəni bildirir. Elə ananın portret-simasının bu cür təsviri həm də kitabın ideya-məzmununun rəsm dilindəki inikasıdır.

Bu da özlüyündə oxucuya onu diqtə edir ki, bizi dünyaya gətirən anamız bizim əziyyətimizi bu cür ağlı-qaralı günlərin ağrı-acısını daşımaqla çəkib. Biz də öz ömrümüzdə bu səpkidə ağlı-qaralı zolaqlarla rastlaşacaqıq ki, o zaman bu çətin sınaqlardan çıxmaga özümüzdə güc tapmalıyıq. Bax Maarif Xalıqovun bir müəllif kimi oxuculara aşılamaq istədiyi fikrin mahiyyətində bu nəcib amal dayanır.

Kitabın redaktoru tədqiqatçı-publisist Çapar Fərid Kazımlı da əsəri bu cür xarakterizə edir ki, “Əsərin bəzi yerləri bədii-publisistik, bəzi məqamları lirik-psixoloji aspektə qələmə alınsa da, müəllifin məramı və məqsədi aydın: zəhmətkeş, övladcanlı, əzmkar, səbrli, təmkinli, bir sözlə, cəfakes və müqəddəs bir Ana obrazı yaratmaq və bugünkü qadınlara və qızlarımıza örnek, nümunə göstərmək .

Dərd motivi povestin ana xəttini təşkil edir və bu motivin mərkəzində Ünzülə ana dayanır, sanki bu müqəddəs varlığın ömür yollarında dərd ondan əl çəkmir, onunla yol yoldaşı olur və Maarif Xalıqov bütün bunları kəlmə-kəlmə, söz-söz ilmələyir, bədii dona salır, dərd sindromunun poetik obrazını yaradır” (s.4).

Göründüyü kimi, kitabın redaktoru burada, hər şeydən əvvəl, “ömrün ağlı-qaralı zolaqları” deyiləndə əzabkeş ana ömrünən-saçları ağlı-qaralı zolaqlara bürünmüş ana obrazının timsalında fikir yürüdür və bizlərə də əsərdə o müqəddəs varlıqdan görüb-götürmək missiyasının aşılığını açıb göstərir. Burası aydınlaşdır.

Ancaq bir tarixçi alim kimi Maarif Xalıqov folklor-etnoqrafik yönlü dəyərli məlumatları da ana yurdun timsalında təqdim etmişdir. Axı insanı dünyaya ana gətirirsə, həyata da doğma yurd yetirib-bitirib formalaşdırır, cəmiyyətə faydalı vətəndaş kimi təhvil verir. Bu mənada əbəs deyil ki, xalqımız yurd, torpaq, vətən kimi müqəddəs anlayışların əvvəlinə digər bir müqəddəs ana epitetini də əlavə edib, onların ikisini birlikdə işlədir: ana yurd, ana torpaq, ana vətən və s. Buna görə də Maarif müəllim əsərdə Tircan, Maçaxı kəndlərinin, Kukay məhəlləsinin də haqqında etnoqrafik səciyyəli bilgilər verməklə Ünzülə ana obrazını yeri-yurdu ilə birlikdə, onu yetirib-bitirən ailəsi və doğulduğu kəndi-oymağı ilə vəhdətdə təqdim etməklə mükəmməl bir araşdırma imzasını yazdırılmışdır. Və bu imza sıradan olan bir imza deyildir. Bu imzada ocherkin əvvəlindəki İsmayıll obrazının dilindən qoyulan ritorik sualın (yaşadığı ömrün başqalarına nümunə ola bilməsinin) müsbət cavabı bərq vurub şölələnir, qızılı xətlərlə gözləri qamaşdırır, könülləri oxşayır. Bu imzada İsmayıll obrazının həyatda tərcüməni olan tarixçi alim Maarif Xalıqovun doğma ailəsinə və doğma yurduna yaşadığı ömrün hesabati öz əksini tapıbdı... Ömür mənalı yaşananda verilən hesabat da belə könülaçan olur, Maarif müəllim!

Ş. Əlifoglu,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent